

kaçırsınız. Sizin idareniz onlarınkinden daha iyidir. Halbuki onlar bizim mallarımızı ve evlerimizi yağma ettiler.» Humus halkı şehrin kapılarını Heraklius'un askerlerine karşı kapadılar. Müslümanların adalet ve idarelerini Rumların haksızlıklarını tercih ettiklerini söylediler (17). Bugün kin ve intikam bulutlarının kapladığı dünyamızı içinde bulunduğu buhranlardan kurtarabilmek ve milletler arasında sağlam bir dayanışma meydana getirebilmek için İslâmın musamaha ve insanlık anlayışına ne kadar da muhtacız.

- (1) Dürrü'l-Muhtâr c. 3, s. 273.
- (2) Et-Taassub, s. 52.
- (3) Mümtetine Ayet: 8.
- (4) Et-Taassub, s. 55-56.
- (5) Et-Taassub, s. 54.
- (6) Kitabu'l-Harac s. 208-209. Mebsût c. 9, s. 57-58.
- (7) El-Burhan c. 2, s. 282.
- (8) El-Bedâi' c. 7, s. 113, Fethü'l-Kadir c. 4, s. 381-382.
- (9) Kitab-ül Harac s. 70, Mebsud c. 10, s. 81.
- (10) Daha fazla malûmat için bk. Dr. Salih Tuğ: İslâm'da Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı s. 92-93 ve Haraç bölümü, Corci Zeydan İslâm Ced. Tarihi, c. I, s. 104, 307-315.
- (11) Ö. N. Bilmen İst. Fıkh, Kamusu c. 3, s. 97.
- (12) Seyyid Sabık, Fıkh' Üs-Sünneh s. 146, Cüz, 11.
- (13) Seyyid Sabık, Fıkh' Üs-Sünneh s. 153, Cüz, 11.
- (14) İst. Fıkh. Kamusu Cilt. 3, s. 98.
- (15) İst. Fıkh. Kamusu Cilt. 3, s. 99.
- (16) Dr. Salih Tuğ: İsl. Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı s. 98, Ankara.
- (17) Ebu Yusuf: Kitabu'l-Haraç s. 73; Feth'ül-Kadir c. 4, s. 373.
- (18) Prof. Seyyid Kutup: Cihan Sulhu ve İslâm s. 173 Ter. Bekir Sadak.

Musabaka Jürisi Belli Oldu

Mecmuamızın 25. sayısında, İslâm'da İrşad Metodu konusunda bir yarışma açmış ve zaman zaman da musabakamızın devam ettiğini duyurmuştuk.

Okuyucularımızın bir kısmı yarışmaya katılarak hazırlıklarını mecmuamıza gönderdiler. Biz de onları inceleyecek jüriyi teşkil ederek hazırlıkları onlara tevdi ettik. İnşallah Haziran 1973 sayımızda neticeyi muhterem musabık ve okuyucularımıza duyuracağız.

Jüri Heyeti:

- 1 — Bekir Topaloğlu
- 2 — Selçuk Eraydın
- 3 — M. Ali Sarı
- 4 — İsmail Karaçam
- 5 — Cahid Baltacı

Tarih

Selçuklular Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkidler

- III -

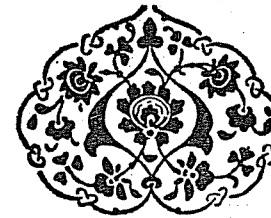
Sultan Sancar'ın Kültür Seviyesi Meselesi

Prof. Dr.
Osman TURAN

ÜYÜK Selçuklu imparatorluğunun son azametli devrini temsil eden Sultan Sancar, Ortaçağ Türk pâdişâhlarınca, Melikşâh gibi, dâima örnek sayılmış ve devrinde de «Sultan ul-A'zam» (en büyük sultan) sıfat ve mevkiine sâhip olmuştur. Gerçekten zamanında Türk-İslâm dünyasının sâhibi durumunda bulunan Sultan Sancar: «Allah bu dünyayı bizim tasarrufumza tevdi ve emânet etmiştir. Bütün hükümdarlar ve emirler (sultanlar, hanlar, yabgular, melikler, emirler ve beyler) bizim memurlarımızdır» diyerek bizzat kendi yüksek siyasi ve manevi mevkiini tayin etmiş; aynı zamanda «Cihân padişahlığını babamızdan ve Halifeden mirâs aldık» ifadesiyle de Türk-İslâm cihân hâkimiyeti mefkûresinin tam bir temsilcisi olduğunu belirtmiştir. (1) Sultan Sancar'ın medeniyet tarihindeki mevkii siyasi sahada olduğu kadar ve belki ondan da daha fazla azametlidir.

Filhakika bu mümtaz ve müstesna şahsiyeti dolayısıyla ki, biz Selçuklular tarihinde Sultan Sancar'ın siyasi mevkiinden ziyâde ilim ve medeniyet bakımından yaptığı büyük hizmetler üzerinde durmuştuk. Altmış yıllık bir saltanatı boyunca ilim, edebiyat, sanat, felsefe, tıp ve riyâziye sahasında şöhret yapan insanlar ya onun himâyesinde bulunmuş ve yükselmiş veya bizzat kendi yetiştirmesi olup bunların mühim bir kısmı da kendi yanında yaşamıştır. Onun ilim ve kültürle bu kadar sıkı münasebetleri ve âlimlerle bu derece kaynaşması kendisinin de bizzat yüksek bir kültüre sâhip bulunmasıyla alakalı idi. Halbuki Türklerin ilim ve medeniyet sahasındaki hizmetleri bugüne kadar ciddiyetle tedkik olunmadığı ve kabul edilmediği gibi Avrupa'da aksine meydana çıkmış eski menfi bir kanaat da bugüne kadar yaşamıştır. Nitekim Sultan Sancar devrinin kültür bakımından bu yüksek ehemmiyeti bir tedkik mevzuu olmadığı gibi bizzat bu devrin ve medeniyetinin sâhibi bulunan bu Pâdişâhın kültür durumu da karanlık kalmıştır. Hattâ bir mektubun kaydına dayanan büyük âlim

W. Barthold Sultan Sancar'ın okuma-yazma bilmediğini ileri sürmüş; bu münasebetle yalnız onun değil, Selçuklu devletinin kuruluşundan bir asır sonra bile, bütün diğer Selçuklu Sultanlarının da mahallî kültüre yabancı bulduklarını iddia etmiştir. (2) Selçuklu tarihi üzerinde fazla araştırma yapmamış bulunan bu âlimin de tesiri ile bu kanaat ilim âleminde yerleşmişti.

Biz Selçuklular tarihinde Sultan ve şehzâdelerin, devletin kuruluşundan beri, kültür durumlarını, hizmetlerini, toplu olarak, meydana korken ilim ve edebiyat aşığı olan Sultan Sancar üzerinde de durmuş ve onun hakkında mevcûd bulunan bu menfi kanaatin hakikate aykırı olduğunu göstermiştik. Gerçi Türkçe ve Farsça konuşan Şark ülkelerine hâkim Sultan Sancar'ın ileri derecede bir Arapça'ya sâhip olmadığını tahminde bir zorluk yoktur. Fakat onun Türkçeden başka Farsça bildiğine, bu dilde geniş bir kültür edindiğine aykırı bir hüküm çıkarmak imkânsızdır.

Filhakika Ali bin Zeyd el-Bayhakî (İbn Funduk) fizik ve mahrûtlar ilminde meşhûr olan Ebu'l-Feth Kûsek'in «*kitaplarını En Büyük Sultan Sancar'ın kütüphanesinde gördüm. Sultan ona itimad olduğunu kitaplarını okumağa çok düşkün idi*» demiştir, ki biz, tarihî realiteye uygun olarak, Barthold'un fâhiş hatasını kitabımızda düzeltmiş idik (3). Hele onun bir asır zarfında hüküm süren bütün Selçuklu sultan ve şehzâdelerinin ilim ve kültür durumlarını, İran edebiyatına hizmetlerini ve bir çoğunun da bizzat Farsça şiir yazdığını meydana koyan ve hattâ İran edebiyatında mevki aldıklarını gösteren mezbûl vesikaları belirtmekle de bu âlimin daha ağır ve şümüllü iddiaları da artık tarihe karışmıştır (4).

Eserimizi tenkid hevesine kapılan merhum Ahmed Ateş tarihî hakikati meydana koyan bu araştırmamıza karşı çıkarken şüphesiz ilk cesâreti Barthold'un yüksek ilmî şöhretinden almağa çalışıyor; fakat meydana koyduğumuz vesikayı ya anlamıyor veya metni zorlayarak ve belki de tahrif ederek, psikolojik huzursuzluğun icabına göre, gayesine ulaşacağını sanıyordu. Nitekim o, bize aid ifâde ve tercümelere tekrarladıktan sonra: «Buna istinad eden yazar bütün kaynakların ittifak ettikleri (başka bir kayıt olsa idi şüphesiz bu fırsatı kaçırmazdı) ve bizzat Sancar'ın söylediği, bu hükümdarın Arapça okuma-yazma bilmediği hakkındaki bilgileri çürütmekte ve bunu tebârüz ettiren Barthold'ın «*fâhiş bir hataya düştüğünü*» göstermektedir. Fakat ne yazık ki, «hatâya düşen yine Profesör Osman Turan'dır» hükmünü verir. Dikkate şayandır, ki bu devri ve bu kaynakları bilmeyen Ahmed Ateş bir yandan «bütün kaynakların ittifak ettikleri» gibi hakikate aykırı bir iddiada bulunmuş; öte yandan da Arapça okuma-yazma bilmediği kaydını koymakla da bir ihtiyat tedbiri almıştır. Bununla da sultanın Türkçeden başka Farsça okur-yazar olabileceğini kabûl ederken bu iddiasından kapalı bir şekilde ric'at eder. Zira bu devirde edebiyat dışında Farsça'da da hayli eser yazılması Sancar'ın kültür sâhibi olması için kâfi idi.

Fakat Ahmed Ateş'in asıl iddiası bizim dayandığımız Arapça metnin mânâsını zorlamasına ve bunu tahrif etmesine dayanmaktadır. Zira Kûsek'in «*mütalâaya çok düşkün idi*» diye tercüme ettiğimiz ibârenin «*onun hakkında iyi inancından dolayı kitaplarına değer verirdi*» mânâsında olduğunu ileri sürmüştür. Ahmed Ateş bundan sonra da «burada okuma-yazma bahis mevzuu değildir. Bu değer verme onları (kitapları)

çok yüksek bahâ ile kütüphanesine satın alma suretiyle olabilir» ifâdeyiyle hakikati anlayamamış veya tamamiyle tersine zorlamıştır (5). Zira kaynağın, Arapça'da, aşk derecesinde düşkün olma mânâsına gelen *meşgûf* kelimesine verdiğimiz mânâ doğru idi. Gerçekten Sancar devrinin en büyük âlimlerinden olan İbn Funduk'un bu şahâdeti bu Pâdişâhın kültür durumu hakkında en mühim bir delili teşkil eder. Bu da W. Barthold ile onu takip edenlerin yanıldıklarını, Selçuklu tarihini iyi tedkik edemediklerini göstermiş ve bu mühim hatâ böylece tarafımızdan düzeltilmiştir. Gerçi Sultan Sancar Abbasi Halifesinin, veziri olan Anûşirevân bin Halid'in kalemi ile yazılmış bir mektubuna ve Halifenin şikâyetine cevap verirken, bir mazeret olarak, «Bizim *tevkîmiz*'i (imzamızı) taşıyan bir *misâl* (emir-nâme) bulunmuş ise malûmdur ki, biz *okumak-yazmak* bilmiyoruz» ifâdesini kullanmış ve biraz aşağıda «böyle bir şey yazılmış idiyse bunun bir hüccet olarak kendisine gönderilmesini ve bu takdirde gereğinin yapılacağına *fermân*» buyuracağını ilâve etmiştir. Selçuklu Pâdişâhı bu siyasi nezâket beyanında bulunurken Arapçaya ve hususiyle çok ağıdalı yazılan inşâ uslûbuna yabancı olduğunu söylüyordu. Barthold'un bu kayda dayanan kanaatine karşı yukarıda mezkûr şahâdeti ileri sürmekle bunun başka bir mânâda anlaşılması gerektiğini izah etmiştik.

Ahmed Ateş bize aid kaynak ve vesikalarla ve Barthold'a dayanarak bize karşı hücumu geçerken İbn Funduk'un *Tatimma Sivân al-hikma* adlı eserinin Arapçadan başka Farsçasını da görse idi hatanın bize değil kendisine aid olduğunu daha kolay anlardı. Zira aynı müellif bu eserinin Farsça versiyonunda aynen: «*Be-vâsta-i husn-i itikadı, ki Sultan-i mağfûr Sancar enârullahu burhânehu be-araf-i o (yani Ebu'l-Feth Kûsek) dâşt, ekser-i kütüb-i o der hazâne-i Sultan bâdi ve Sultan-râ be-mutale'a-i kütüb-i o şağaf-i 'azim bâdi*» ilâvesini kullanmıştır. (yani, *Sultan Sancar ona çok itimad olduğunu onun kitaplarının çoğunu kendi kütüphanesinde bulundurur ve kitaplarını büyük bir aşkla mütalâa ederdi*) ifâdesi hiç bir tereddüde imkân bırakmamıştır (6). Böylece Sultan Sancar'ın yalnız edebiyatla değil diğer ilimlerle de alakası ve kültürünün genişliği meydana çıkar. Ahmed Ateş bir Fars filologu olarak Türk tarihine yardımcı olmak gerekirken hâlâ yarım asır geride kalarak Barthold'un hem Sultan Sancar ve hem de Selçuklular hakkında yaptığı «*fâhiş*» hatayı bize havâle ederek kendisi de buna kurban gider. Arap ve Fars filolojilerini kendi inhisarında sanan yazar, kelimeler üzerinde oynayarak onlara, zoraki mânâlar verir veya tahriflerde bulunurken aynı kaynağın Farsçasından gafil bulunmakla da iyi bir filolog olmadığını göstermiştir, ki bu türlü fâhiş hatalarına daima rastlanacaktır.

W. Barthold'un Sultan Sancar münasebetiyle bütün Selçuklu Sultan ve şehzâdelerinin, bir asır sonra bile, mahallî kültürden mahrûm bulduklarına dair hükmü ise daha ağır bir hatâyı teşkil eder. Zira Selçuklu sultan ve şehzâdelerinin umumî kültürleri, hususiyle İran edebiyatına hizmetleri ve bizzat şiir yazmaları hakkında bunca metin ve kayıtlara rağmen Barthold'un böyle bir hüküm vermesi hayret vericidir. Bu onun Selçuklular tarihi hakkında ne derece satıhta kaldığını ve Türkistan tarihi dışında çok zayıf bulunduğunu gösterir. Bu münasebetle, İran filolojisi ile uğraşan Ahmed Ateş'in, Türklerin Fars edebiyatı ve kültüründeki mevki ve rollerini araştırması, hem kendisi için bir millî vazife idi ve hem de, çok ihmal edilmiş bir saha olması dolayısıyla de, çok

mühim neticeler elde etmesi imkânları vardı.

Selçuk devrinin diğer müellifleri bir yana İran edebiyat tarihinin başlıca kaynaklarını teşkil eden Semerkandlı Nizâm-i 'Aûzî (XII. asır), Buharalı Muhammed 'Avfi (XIII. asır) ve yine Semerkandlı Devlet-şâh (XVI. asır) gibi büyük müellifler Selçuklu sultanları, şehzâdeleri ve beylerine aid şiirlerden parçalar naklediler; bu Türk devrinde İran edebiyatının himâyesi ve yükseltilmesinden ve onların büyük hizmetlerinden bahsederler. Meselâ bu kaynak müelliflerinden birincisi *Çihâr-makale* adlı eserinde: «Selçuk oğullarının hepsi şiire düşkün olup» bunlar arasında Alp Arslan'ın oğlu Togan-şâh'ın başta geldiğini yazar. Daha fazla tafsilât veren 'Avfi ise Melikşâh, Togan-şâh, Muhammed Tapar, II. Tuğrul, Süleyman, Turanşâh ve Melik Yabgu gibi Selçuklu sultan ve beylerinin şiir ve kültürleri hakkında bilgiler verir. Selçuklular gibi bir çok Karahanlı ve Hârezm hükümdarlarının da İran edebiyatının yükselmesinde büyük mevkilerini gösterir; kendilerini de devrin şâirleri arasında sayar (7). Sultan Sancar'ın yüksek kültürü dolayısıyla Farsça şiir yazmasını ve bu hususta bir mecmuada ona aid şiirlere raslanmasını da artık tabii bulmak iktiza eder. Sultan Sancar'ın yeğeni ve Tapar'ın oğlu Sultan Mahmud da on dört yaşında tahta çıktığı zaman yalnız Farsçaya değil Arapçaya da vâkıf olup iyi bir tarih kültürü ile yetiştirilmişti. Sultan Mesud yetim amcazadeleri Arslan ve Melikşâh'ı «yetiştirmek için mektebe koymuş» bulunuyordu. Böylece Selçuklu şehzâdelerinin ilk devirden itibaren yani Tuğrul beg'den beri muntazam bir tahsil gördüklerini biliyoruz.

Selçuklular henüz göçebe halinde iken ve devleti kurmadan önce çocuklarına İslâm dini ve kültürünü öğretmek maksadiyle evvelâ Harezmlilerden ve sonraları da bizzat Türkmencilere yetiştirilmiş «*Dânişmend*» ler tutmuşlardı, ki Anadolu'da devlet kuran Gümüş-tekî Ahmed Gazi'nin babası Ali Taylu bu hüviyeti dolayısıyla «*Dânişmend*» lâkabını almış; oğlu ve tesis ettiği beylik de bu isimle tanınmıştır. Türkiye Selçuklularının cediti olan Kutalmış, henüz göçebe devrinde bile, astronomi sahasında şöret sâhibi olmuş; Kirman Selçukluları hükümdarı Arslanşâh da bu ilimde devrin Batlamyos'u unvanını kazanmış idi (8). Selçuklu Sultan ve şehzâdeleri ve onları takip eden Atabegler saraylarını ilim ve edebiyat, riyâziye, tıp ve felsefe mensupları ile doldurmuşlar; kurdukları müesseseler ile kültürün yükselmesine çalışmışlardı. Bizzat bu kültür faaliyetlerine de hizmetleri ile İran edebiyatı altın devrine erişmişti. Türkiye Selçuklu sultanlarının da çoğu Farsça güzel şiirler yazmış ve İran edebiyatını Anadolu'da da bizzat canlandırmışlardır. Selçuklular arasında medeniyet tarihinde müstesna mevkii bulunan Sultan Sancar'ın ilim ve edebiyatın yalnız himâyesi ve yükselmesine hizmetle kalmadığı; kendisinin de bizzat yüksek bir kültüre sâhip olduğu artık anlaşılmalıdır. Tarihi vesikaların meydana koyduğu bu durum karşısında Barthold'un «fâhiş» hatasını meydana koymakla biz değil, Fars filolojisi ile meşgul olmasına rağmen, Ahmed Ateş fâhiş hataya düşmüştür. Bu da şüphesiz ilmi kifayetsizlik yanında samimiyetsizliğin mukadder kıldığı bir âkıbet idi. Bu vesile ile İran filolojisi ile uğraşanlar için çok verimli bir tedkik sahası bulunduğunu, Türklerin İran edebiyatı ve kültürüne doğrudan doğruya ve dolayısıyla yaptıkları hizmetler üzerinde çalışmalarını gerektiğini belirtmeliyiz.

Prof. Mehmed Köymen «Büyük Selçuklu İmparatorluğu» (Ankara 1954) adlı hacımlı bir eserini Sultan Sancar'a tahsis etmiş ise de bu mes-

lekdaşımız neşriyatında lüzumsuz teferruata boğulduğu için bu hükümdarın, ilim, edebiyat ve san'ata yaptığı büyük hizmetler, bizzat bu kendisinin kültür durumu gibi mühim meseleler ve bu hususta ileri sürülen yanlış fikirler yazarın bilgi, ilgi ve görüş hudutları içine girememiştir. Bu sebeptendir, ki M. Köymen'in bu ve başka neşriyatında Türk tarihi için bu derece mühim bir bahse ve hattâ meselenin mevcudiyetine rastlamak mümkün değildir (9).

(1) Sultan Sancar'ın tarihi büyük mevki Selçuklular tarihinde ehemmiyetle meydana konmuş; Türk Cihân hâkimiyeti (s. 200-201) adlı eserimizde de Cihangirlik fikirleri ele alınmıştır.

(2) Turkestan down to the Mongol invasion, s. 308; aynı müel. İslâm medeniyeti tarihi, s. 100. F. Köprülü Barthold'un burada Selçukluların kültür durumuna dair fikirlerine itiraz etmekle beraber ciddi bir kaynak ve vesika göstermediği gibi Sancar'ın okur-yazar olmadığına dair kaydını da kabul etmiş ve İbn Funduk'un bu mühim haberini de görmemiştir (İslâm medeniyeti, İzahlar kısmı s. 214-215).

(3) Selçuklular tarihi, s. 244.

(4) Sancar'ın bu mektubu Barthold'un Turkestan I (metin kısmı, s. 38) de ve S. Nefisi'nin Beyhaki zeylinde (III, s. 1467) neşredilmiştir.

(5) A. Ateş, Şarkiyat, s. 171.

(6) İbn Fundak, Tatımma Sıvan al-hikma, neşr. M. Şafî, Lahore 1935, s. 100; aynı müellif ve nâşire aid bu eserin Farsça versiyonu, s. 73. Bu eser hakkında M. Kazvânî'nin Bist - makale'sine de bak. Tahran 1313, s. 76-86. Bir filoloğun kendi sahasına aid kaynakları ve meseleleri bilmeden bir tarihçi olmağa heveslenmesi gerçekten ilmi zihniyete uygun ve akıllı bir hareket olmadığı halde A. Ateş hem ihtisasına güvenmiş ve hem de kasıd ve hislerinin tesirinden kurtulamıyarak kendisini bu duruma düşürmüştür.

(7) Nizâmî-i 'Arûzî, Çahar Makale, neşr. M. Kazvânî (GM), s. 4; 'Avfi, Lübâb ul-elbâb, neşr. A. İkbâl, s. 35, 37, 40, 43, 47, 49, 53; Devletşâh-i Semerkandî Tezkiret üs-Şuâra, Tahran s. 83, Sencer İsl. Ansikl. s. 493.

(8) Râvendî, Rahat-üs-Sudûr, s. 283; Efdaleddin Kirmanî, Vakayi-i Kirman s. 24; Hamdullah Kazvânî, Tarih-i Güzide, s. 237-247.

(9) Mehmet Köymen'in bu eserinin neşredilmesi için Tarih Kurumu benden rapor istemişti. Benim kuruma verdiğim raporda baş tarafına konulan bir bahis ciddiyetten mahrum bulunduğu için çıkarılmasını belirtmiş; asıl eser ilmi bir emek mahsulü olmakla beraber ana-siyasi meselelerin bile faydasız ve bıktırıcı hâdiseler mahşeri içinde gömüldüğünü meydana koymuştum. Bu burumda eser hülâsa edildiği takdirde bizzat mütehassıslar için dahi daha faydalı, müellif ve nâşir için de doğru olacağını, fakat bu tavsiyelere uyulmazsa kitabın basılabileceğini kaydetmiştim. Fakat baş tarafa konulan bahis çıkarıldığı halde kitabın esas bölümler üzerinde böyle kısaltmaya gidilmemiştir. Bu sebeptendir, ki bunca emeklerin mahsulü olan bu hacımlı eser müellifi tarafından âdetâ öyle bir nisyanâ uğratılmıştır, ki değil tarih meraklıları mütehassısları bile onu okuyamaz bir duruma getirmiştir. Buna mukabil İslâm Ansiklopedisinde «Sencer» maddesini bu kitabından hülâsa ederek yazan M. Köymen bunun sonuna Sultan Sancar devrine aid bazı ilim, kültür ve san'at adamlarının isimlerini ilâve etmiştir. Bizim Selçuklular tarihini okuyan ve bu ilâvelerde de kullandığı anlaşılan M. Köymen'in bu hükümdarın kültür durumuna temastan kaçınması ve hattâ eserimizin adını bile zikretmek istememesi ilim ahlâkı bakımından mazûr görülecek bir davranış değildir. Bunun bir sebebi de onun herkes gibi bizzat kendisi de daima Sancar şeklinde yazdığı bu ismi «Sencer» olarak bozması ile alakalıdır. Gerçekten «Selçuklular» maddesinin başına gelen bir derece de «Sencer» in başına gelmiştir. Ansiklopedi idaresi aktarma hadisesini ihdas ettikten sonra M. Köymen'e artık lütüfkâr davranmış; o da kendi kanaatı hilâfına hem Sancar'ı Sencer yapmağa âlet olmuş ve hem de eserimizi zikretmeğe cesâret edememiştir. Maamafih bu harekette bazı hasis duyguların da rolü olmuştur, ki fırsat bulursak bu hususta galibâ bazı güzel menkubelerin zikrine lüzum görülecektir.

TASHİH

Geçen makalede (sayı 30) «Satman» adı yanlış olarak «Satmam» (s. 12, str. 24) ve «kampilyasyon» da «komplikasyon» (s. 14, str. 4) olarak çıkmıştır, düzeltilir.